

Reacties:

Contact

Histo-visie

Over begijnen en het Maria convent

Bronnen:

D. van Heel, 'De Strijd Tusschen De Tertiarissen Van Het Utrechtsche Kapittel En De Minderbroeders in De Laatste Helft Der Zestiende Eeuw'. In: Ned. Archief voor kerkgeschiedenis. Dl. 29 (1936-1937).

Gemeente Archief Hasselt, regesten.

F. Pereboom en D. Westerhof, 'Het Mariaklooster', in: F. Pereboom e.a., Uit de geschiedenis van Hasselt (Kampen 1982) 31-47

F.A. Ebbinge Wubben, 'Maagdenklooster te Hasselt', in: OA (1851) 122-146

In de middeleeuwen was de term begijn niet ongewoon. Het waren leken die samen leefden in een religieuze gemeenschap. Meestal in een gezamenlijk hofje. Ze hielden zich aan de regels van het leiden van een kuis leven, gehoozaamheid te betrachten, maar onderschreven die van de armoede niet. Hun bezit hoefden ze niet aan gemeenschap af te staan. Hun geloftes konden ook tijdelijk zijn. Ze konden de gemeenschap verlaten en een nieuw eigen leven gaan leiden. Omdat de begijnen niet tot een orde behoorden, werden ze door de geestelijkheid met argusogen

bekeken. Wie zag erop toe dat er ook daadwerkelijk een godvruchtig leven werd geleid.

Om te voorkomen dat men beschuldigd zou kunnen worden van het leiden van een liederlijk leven, sloot een aantal van deze instellingen zich aaneen. In 1399

werd daartoe het kapittel van Utrecht opgericht.

Verkloostering

Daarmee werd een proces van verkloostering ingezet. Ook de toen al in Hasselt bestaande gemeenschap sloot zich hierbij aan. Uiteindelijk vielen 82 instellingen

Kaart van Hasselt. Van Deventer. Zestiende eeuw. Klooster is omcirkeld.

onder het kapittel.

De Hasselter gemeenschap begon zich af te scheiden van de lokale parochie en wilde overgaan tot invoering van het clausuur.

Met name de laatst genoemde handeling zou een belangrijke stap betekenen richting klooster.

Zonder slag of stoot ging dat niet.

In 1414 kwam de gemeenschap in botsing met het stadsbestuur. Van bisschop Frederik van Blankeheim had ze het recht gekregen zich te 'beschutten'. Het stadsbestuur en de kerkheren waren hiervan niet gediend. De gemeenschap zou hierdoor buiten hun invloedsfeer

geraken. Belastingen zou ze dan niet meer behoeven te betalen.

Het conflict eindigde erin dat het klooster belofde van dit privilege af te gaan zien.

De stad voorkwam hiermee dat onder haar rook een immuniteit ontstond, een gebied waarover de wereldlijke overheid niets meer te zeggen had.

Mocht het klooster ooit aspiraties in die richting gehad hebben, dan kon de bewoners dat wel vergeten toen begin vijftiende eeuw een stadsuitbreiding in oostelijke richting plaatsvond. Werd in

1397 nog gesproken over het Mariaconvent 'buiten op de bochwallen' liggend, in 1442 heeft men het over susteren 'op den bochwallen bynnen Hasselt woenend'.

Eigen kerkhof

De clausuur mocht dan verworpen zijn, maar een ander element van verkloosteren kon wel worden gerealiseerd. In 1442 kreeg het convent van het stadsbestuur toestemming een eigen begraafplaats in te richten. Zij het wel met de

Voormalige kloostergebouwen in de negentiende eeuw [C. Springer}

bepierking dat het begraven van inwoners van de stad en gelovigen uit het kerspel van Hasselt niet toegestaan werd. In dezelfde acte werd ook de erfeniskwestie geregeld. Bij overlijden van een lid van het begijnenhuis werd geregeld dat de helft van de geerfde goederen naar de familie zou terugkeren. De andere helft zou aan het huis vervallen.

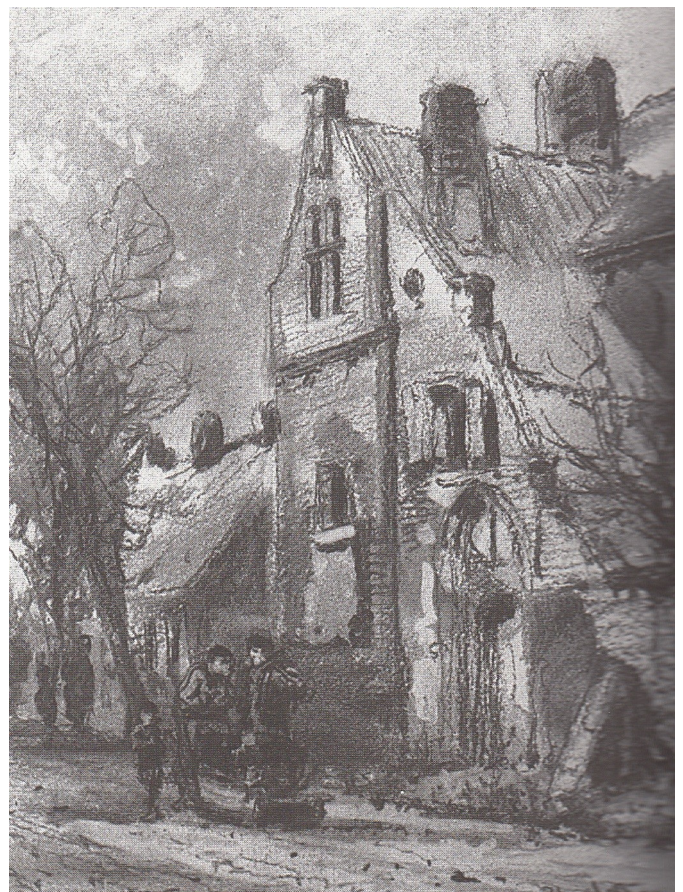
Voor de stad was dit een belangrijke regeling. Goederen in handen van een religieuze orde waren onbelast en werden beschouwd als goederen in de dode hand. Ze brachten de overheid niets op. Voor de stedelijke economie was dat een onwenselijke situatie. Ook het begijnhuis boekte winst. In financieel opzicht deelde het huis bij het overlijden van een bewoner nu wel mee. De regeling geeft overigens wel aan dat van een volledig klooster nog niet gesproken kon worden. De leden van het huis hadden nog eigen bezittingen. Van collectief bezit was dus nog geen sprake. De armoe gelofte werd dus nog niet helemaal nageleefd. Dat veranderde in 1488 toen het hebben van privébezit voor tertiariissen door het kapittel van Utrecht werd verboden. Drie jaar eerder — in 1485 — was ook al een belangrijke stap richting verkloosterling gezet. In dat jaar wordt bepaald dat het stadsbestuur geen jurische zeggenschap over de zusters

van het convent meer zou hebben. Daarmee is de clausuur niet verwezenlijkt, maar wel de stadsbemoeienis met de gang van zaken binnen het convent afgeslagen.

Groei en teruggang

Eind veertiende eeuw vonden nog grondaankopen plaats en werd het klooster uitgebreid. In 1415 werd gesproken van de zusters van de derde orde [men was toen al toegetreden]. Ook het grondbezit nam door schenkingen en aankopen toe. Na de stadsuitbreiding van na 1400 was een groot deel van de stad in handen van het convent. Globaal nam het klooster toen een negende deel van het stadsoppervlak in beslag. Ook buiten het klooster beschikte het over aanzienlijke bezittingen. Om de invloed enigszins in te perken werd in 1493 in een overeenkomst tussen het convent en het stadsbestuur bepaald, dat het geen aankopen of huur meer zou doen in de vrijheid en marke van Hasselt. In ruil hiervoor

mocht het convent een steeg nabij het klooster betimmeren. Wel wordt daarbij aangegeven dat het complex niet meer dan 80 geestelijke vrouwen zou mogen bevatten. In de zestiende eeuw keek de katholieke kerk nog argwanender tegen de tertiariissen aan. Men vond de organisatievorm met een overste en een jaarlijkse algemene vergadering [kapittel] riskant. De orde was te weinig bewapend tegen de bedreigingen van de in die eeuw opkomende 'ketterse' leerstellingen. De vrees was niet geheel onterecht want in Elburg bijvoorbeeld ontvluchtte een non het klooster om met een afvallige priester te huwen. Bovendien begonnen de kloosters leeg te lopen. De aanwas stagneerde. Om de greep te versterken

C. Springer

werd in 1549 bepaald dat de kloosters het oppergezag van de minderbroeders moesten aanvaarden. Visitatie van de kloosters zou de nonnen in het gareel moeten houden. Om die zelfde reden moesten de kloosters ook zorgen voor goede biechtvaders. Men vond het dan ook zorgelijk dat het Mariaconvent in 1563 Hasselt geen biechtvader tot zijn beschikking had.

De maatregel om zich te onderwerpen aan het gezag van de minderbroeders is echter minder succesvol gebleken dan gewenst. Een aantal kloosters waaronder Hasselt bleef zich verzetten tegen de maatregel en met name tegen de clausuur. Terwijl in 1414 men zo graag deze had willen invoeren. Tijdens het pausschap van Pius V (1566—1572) werd de eis zich onder de jurisdictie van de franciscanen te scharen, nog eens herhaald. Zestien conventen bleven zich verzetten, waaronder die van Hasselt. De paus probeerde nog door de hulp van de koning en dus via Alva in te roepen zijn eis kracht bij te zetten. Alva sprak zelfs in dit kader van rebellie. Hij dreigde met overplaatsing van een aantal religieuzen.

Waarschijnlijk heeft het dreigement geen effect gesorteerd, want na 1572 hoort men niets meer over dit conflict.

Een dergelijk complex met veel ruimte was uiteraard zeer geschikt voor het onderbrengen van grote en voornamelijk gezelschappen. Zo nam stadhouder Aremberg in 1566 met zijn gezin en een gezelschap van veertig man er zijn intrek. In 1572 waren het de soldaten van Willem van de Berg, die er onderdak vonden.

Met name de aanwezigheid van deze “geuzen” leidde tot achteruitgang en verarming. In 1580 moest zelfs geld worden geleend om de aankoop van vlees te kunnen bekostigen.

De bevoorrechte positie had men inmiddels verloren. In 1578 kregen zij net als anderen een belasting van 200 gulden opgelegd. Voorheen was men van het betalen van belasting nog vrijgesteld.

Als in 1582 Hasselt in Staatse handen valt, volgt een alles niets ontziende plundering van katholiek bezit. Ook de 23 nog in het

convent wonende zusters ontkomen er niet aan. De uit Dikninge afkomstige juffers ontkwamen eveneens niet aan de roofactie. In 1580 waren ze hun onderkomen ontvlucht en naar het veilige en nog katholiek gezinde Hasselt gevlucht. Ze waren niet de enigen. De dertien juffers van het Zwarteklooster met hun dertien man personeel hadden eveneens in Hasselt hun toevlucht gezocht. Vanwege het katholieke

stadsbestuur in Hasselt waande men zich in deze stad nog veilig. Maar ook zij werden beroofd.

In 1584 kregen de bewoners van het klooster – waaronder de Zwartewater juffers - te maken met de lompe en drankzuchtige Vrijheer van Hohensaksen, die meteen een ledikant en een tafel met twaalf stoelen en bijbehorend servies en tafellinnen requireerde. In 1588 had hij het klooster zodanig ingericht of liever gezegd laten inrichten dat hij als voorneme heer er met eer kon logeren. De kloosterkerk fungeerde sinds 1585 daarbij als stal.

In 1586 nam Van den Corput intrek in het klooster. Deze streng protestants gezinde legeraanvoerder richtte zijn pijlen op het katholieke stadsbestuur. Hij slaagde erin om in 1587 hun voorman Lephart Schulten uit Hasselt te verbannen.

Zo werd het klooster meer en meer in parten ingedeeld. In 1588 werd een deel verhuurd aan de juffers van het Zwartewaterklooster.

De toestand werd niet beter toen in 1587 door Van den Corput een wetsverzetting plaatsvond. Katholiek gezinde bestuurders moesten plaats maken voor protestanten. Daarmee hield de bescherming van de in Hasselt aanwezige religieuze orden op. De juffers van Dikninge besloten terug te keren naar hun eigen klooster. Athans naar dat deel dat er nog van over was.

In 1592 krijgen de tien nog overgebleven kloosterlingen van het Maria convent een jaarlijkse alimentatie van 45 gulden en daarnaast wordt

hun nog een stukje tuin toegewezen. Drie jaar later zijn er nog een achttal over. Zes van hen ontvangen dan nog een toelage. In 1610 keren de juffers van het Zwartewater Hasselt de rug toe. Zes jaar later sterft de laatste suster van het Maria convent, Alyt Arends.

We kunnen dus constateren dat in de loop van de zestiende eeuw het aantal kloosterlingen al aan het teruglopen was. Geen onbekend verschijnsel, want elders was dit ook het geval. Eind vijftiende eeuw kreeg het klooster immers toestemming tot maximaal 80 religieuzen uit te groeien. Die zullen er toen nog niet gewoond hebben. Eerder zullen dat er zestig zijn geweest. Maar in een eeuw tijds was dit aantal tot tien teruggelopen. De hervorming zal hierbij een rol van betekenis hebben gespeeld. De aanwas zal hierdoor sterk zijn teruggelopen. Mogelijk hebben ook uittredees plaatsgevonden, maar in Hasselt

zullen die in aantal beperkt zijn geweest.

Bekend is dat in 1555 Juffer Suzanne Mulert vanuit Utrecht werd gesommeerd zich weer in het klooster van Hasselt te begeven.

Toch bleef de plaats tot eind jaren tachtig van de zestiende eeuw een rooms katholieke enclave. De magistraat stelde zich daarbij pragmatisch op. Scherpslijperij was er niet bij. Na 1589 werd dit wel anders. Katholieke uitingen en restanten werden fel bestreden. Ook het klooster merkte dit. Besloten werd op over te gaan tot het laten uitsterven van de kloostergemeenschap. Daardoor kwam in 1610 een definitief einde aan het Maria convent.

